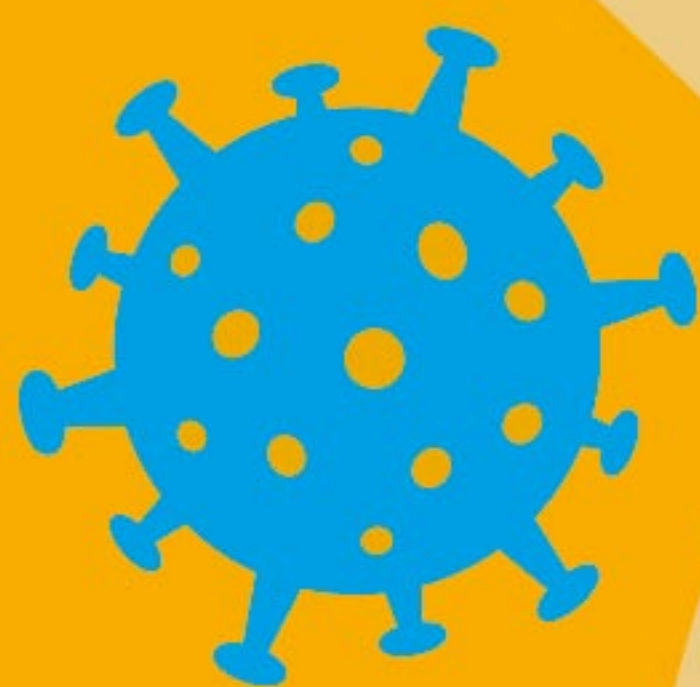

Za oknem

19 spisovatelů
proti covid-19

ed. Aleš Palán

/ PROSTOR

Auster Bellová Dostálová
Horáková Kábrtová Kosatík
Kratochvíl Mornštajnová Němec
Padevět Pekárková Pilátová
Sichinger Slouka Stančík
Stehlíková Štifter Urban Vrba

Aleš Palán (ed.)
Za oknem
19 spisovatelů proti covid-19

PROSTOR

Za oknem 19 spisovatelů proti covid-19

**Auster Bellová Dostálová
Horáková Kábrtová Kosatík
Kratochvíl Mornštajnová Němec
Padevět Pekárková Pilátová
Sichinger Slouka Stančík
Stehlíková Štifter Urban Vrba**

© Aleš Palán, Paul Auster, Bianca Bellová, Zuzana Dostálová,
Pavla Horáková, Lidmila Kábrtová, Pavel Kosatík, Jiří Kratochvíl,
Alena Mornštajnová, Jan Němec, Jiří Padevět, Iva Pekárková,
Markéta Pilátová, Martin Sichinger, Mark Slouka, Petr Stančík,
Olga Stehlíková, Jan Štifter, Miloš Urban, Michal Vrba – 2020
© PROSTOR, 2020

ISBN 978-80-7260-451-7

Devatenáct

Co může dělat spisovatel v čase pandemie – ve dnech, kdy jsou knihkupectví zavřená a na besedy se čtenáři se nejezdí? Být doma, držet zdravotníkům, pečovatelkám a prodavačkám palce, šít roušky a chodit starším sousedům na nákup. Stačí to ale?

Když jsem nad tím přemýšlel, došlo mi, že nestačí – tím spíš, že roušky šít neumím a v našem vchodě jsem skoro nejstarší. Spisovatel ovšem může taky psát – psát a zapojit se do charitativního projektu.

Ten nápad se opíral o číslovku devatenáct: oslovím 19 autorů, ti napíší 19 povídek, vznikne kniha, přičemž 19 % z její prodejní ceny bude směřovat na boj proti nemoci covid-19. „Pojďte do toho se mnou. Napište povídku či esej s tematikou nákazy (nemusí jít o koronavirus, doba a charakter textu je na vás) a udělejte to zdarma,“ oslovil jsem své kolegy spisovatele a spisovatelky. Jejich zájem byl opravdu masivní. Ten pocit, že držet palce nestačí, jsem zjevně neměl pouze já.

Všichni zúčastnění spisovatelé se vzdali odměny. Autorský honorář za knihy se běžně pohybuje kolem 8 %, na zamýšlených 19 % bychom se nedostali,

pokud by nám nevyšel vstříc i nakladatel a distributor. Nakladatelství PROSTOR a distribuční síť Kosmas snížily svůj obvyklý rabat – a to v době, kdy je celý knižní trh ohrožen a odborníci varují před jeho krachem či těžkými časy.

O těch 19 % se ale v první řadě musí přičinit naši čtenáři. Snad to opravdu udělají. Jestli za stržené peníze nakoupíme roušky, respirátory, podpoříme seniory či zdravotníky, se ukáže podle aktuálních potřeb v době vydání knihy. Budeme o tom průběžně informovat.

Jednotlivé příspěvky řadíme abecedně podle příjmení autora. Kromě domácích autorů a auterek se nám podařilo získat esej amerického spisovatele Paula Austera. Jeho text a dále zamyšlení Marka Slouky byly přeloženy z angličtiny. Dvě ze zařazených povídek rozvíjejí motivy z dřívějších úspěšných románů – Petr Stančík vytvořil nový příběh komisaře Durmana, hrdiny *Mlýnu na mumie*. Alena Mornštajnová se vrátila k epidemii z roku 1954 a napsala scénu, jak Hana kupuje věnečky...

Příjemné čtení to chvílemi asi nebude, spíš burcuující a zneklidňující. Přesto věřím, že tato kniha není pouhým gestem dobré vůle. Přeji si, aby čtenářský zájem dal našemu společnému úsilí opravdový smysl. Díky – a hodně zdraví.

Aleš Palán, duben 2020

Paul Auster

Stanislavští vlci

z angličtiny přeložil Josef Monik

Musí být nějaká událost pravdivá, aby byla jako pravdivá přijímána, nebo stačí víra v její pravdivost, aby se stala pravdou, i když se údajná věc neudála? A co když, navzdory snahám zjistit, jestli se událost odehrála nebo ne, dospějete do slepé uličky pochybností a nejste si jisti, jestli příběh, který vám vyprávěl někdo na terase hospody v západoukrajinském městě Ivano-Frankovsk, vychází z málo známé, ale ověřitelné historické události, nebo je to legenda, snaha se předvádět či nepodložená povídáčka předávaná z otce na syna? Abych byl ještě konkrétnější: Jestliže je příběh natolik ohromující a silný, že vám samým údivem spadne čelist, a máte pocit, že vám pomohl zásadně prohloubit chápání světa, záleží pak vůbec na tom, jestli je pravdivý nebo ne?

Okolnosti mě v září 2017 přivedly na Ukrajinu. Pracovně jsem se zdržoval ve Lvově, ale využil jsem volného dne a zajel si do Ivano-Frankovska, vzdáleného dvě hodiny cesty na jih, kde se někdy počátkem osmdesátých let 19. století narodil můj dědeček z otcovy strany. Neměl jsem k cestě žádný důvod, jenom zvědavost nebo snad něco, co bych označil za falešnou nostalgii. Dědečka jsem nikdy nepoznal a dodnes o něm skoro nic nevím. Zemřel dvacet osm let před mým narozením, muž-stín z nezapsané,

nepamatované minulosti, a navíc jsem si cestou do města, z něhož odešel někdy na přelomu 19. a 20. století, uvědomoval, že místo, kde strávím odpoledne, už není tím místem, kde prožil dětství a léta dospívání. Chtěl jsem tam nicméně zajet, a když zpětně přemýšlím o tom, proč jsem tam chtěl, napadá mě, že to lze přičíst jedné prokazatelné skutečnosti: cesta povede krvavým tratolištěm východní Evropy, skrz hlavní jeviště vražedného hororu 20. století, a kdyby onen muž-stín, odpovědný za to, jak se jmenuji, neopustil tenhle kraj světa v pravý čas, nikdy bych se nenarodil.

Věděl jsem už před svou návštěvou, že než se roku 1962 město stalo Ivano-Frankovskem (na počest ukrajinského básníka Ivana Franka), bylo čtyři sta let známé jako Stanisławów, Stanislaw, Stanislaviv a Stanislav, podle toho, jestli v něm vládli Poláci, Němci, Ukrajinci nebo Sověti. Z polského města se stalo město habsburské, z habsburského rakousko-uherské, z rakousko-uherského se v prvních dvou letech první světové války stalo ruským, pak bylo zase rakousko-uherské, po válce krátce ukrajinské, potom polské, pak sovětské (od září 1939 do července 1941), pak bylo pod kontrolou Němců (do července 1944), znovu sovětské a nyní, po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991, je to město ukrajinské.

V době, kdy se dědeček narodil, čítalo 18 tisíc obyvatel a v roce 1900 (přibližný rok jeho odchodu) zde žilo 26 tisíc lidí, z nichž více než polovinu tvořili Židé.

Při mé návštěvě už populace dosáhla 230 tisíc obyvatel, ale v období nacistické okupace se toto číslo pohybovalo někde mezi osmdesáti a devadesáti pěti tisíci, napůl Židů, napůl Nežidů. Desítky let už vím, že deset tisíc Židů bylo na podzim po německé invazi sehnáno dohromady a zastřeleno na židovském hřbitově, zbylí Židé byli umístěni do ghetta, odkud jich dalších deset tisíc poslali do vyhlazovacího tábora Belzec v Polsku, kde pak Němci v průběhu roku 1942 a počátkem roku 1943 odváděli přeživší po jednom, po pěti, po dvaceti do lesů za městem a stříleli je a stříleli je a stříleli je, až nakonec žádní Židé nezbyli – desetitisíce lidí zavražděných ranou do týla a pohřbených ve společných jámách, které si museli sami vykopat, než je zabili.

Jedna ochotná paní, se kterou jsem se seznámil ve Lvově, se ujala plánu cesty, a protože se narodila a vyrůstala v Ivano-Frankovsku a dosud tam žila, věděla, kam mě vzít a na co se podívat, a sehnala i člověka, který nás tam odveze. Řidič byl mladý šílenec, který pohrdal smrtí a řítil se úzkou dvouproutdou silnicí, jako kdyby dělal konkurz na kaskadéra do filmu z prostředí automobilových závodů, přičemž přehnaně riskoval a s ledovým klidem předjížděl všechna auta před námi, nečekaně prudce odbočoval do levého pruhu, přestože se na nás v protisměru řítilo auto, a několikrát během cesty mě napadlo, že tohle kalné odpoledne prvního podzimního dne roku 2017

bude mým posledním na zemi; jak ironické a zároveň hrůzně příznačné je, že jsem musel ujet celou tu dálku, abych navštívil město, které dědeček opustil před více než sto lety, jen proto, abych zemřel dřív, než se do něj dostanu.

Provoz byl naštěstí řídký, směs rychle jedoucích aut a pomalých nákladáků, v jednu chvíli také koňský povoz vrchovatě naložený senem, který se pohyboval ještě desetkrát pomaleji než pomalá nákladní auta. Při kraji silnice se táhly s nákupem jídla otulé ženy s tlustýma nohama, na hlavách šátky uvázané na bábušky. Nemít igelitové tašky, mohly to být postavy z časů před dvěma sty lety, východoevropské venkovanky uvízlé v pasti dějin tak staré, že přežila do jednadvacátého století. Projížděli jsme předměstími tuctu městeček, po obou stranách se táhly lány nedávno sklizených polí, ale zhruba po dvou třetinách cesty se zemědělská krajina proměnila v zemi nikoho zbytnělou těžkým průmyslem, jehož nejvýraznějším příkladem byla gargantuovská elektrárna, která před námi najednou vyrostla po levé straně. Pokud jsem dobře rozuměl své milé průvodkyni v autě, zásobuje tohle monolitické zařízení Německo a další západoevropské země valnou částí elektrické energie. Taková je rozporuplná pravda o dvanáct set kilometrů širokém nárazníkovém státu uzamčeném v krvi zmokvalých polích mezi Východem a Západem. Ukrajina krmí jednu stranu elektrickou šťávou,

aby tam svítlo světlo a všechno fungovalo, zatímco druhá strana krvácí dál, aby ubránila své zmenšující se obležené území.

Ukázalo se, že Ivano-Frankovsk je zajímavé město. Vůbec se nepodobá rozpadající se ruině, jakou jsem si představoval. Těsně předtím, než jsme přijeli, se mraky roztrhaly a při pohledu na davy lidí na slunci, které se procházely po ulicích a náměstích, jsem byl překvapen, jak čisté a uspořádané město to je, žádná venkovská díra strnulá v minulosti, nýbrž malé moderní město plné knihkupectví, divadel, restaurací a příjemné směsi nové a staré architektury – ta stará přežila v podobě budov a kostelů ze 17. a 18. století postavených polskými zakladateli a jejich habsburskými přemožiteli.

Bývalo by mi stačilo projít se na dvě tři hodiny kolem a jet zpátky, ale ta dobrá žena, která mi výlet naplánovala, měla za to, že účel mé cesty nějak souvisí s mým dědečkem, a protože byl dědeček Žid, měl bych si promluvit s jediným rabínem, který ve městě zbyl, duchovním otcem poslední synagogy – což, jak se ukázalo, byla solidní, vkusně navržená stavba ze začátku 20. století, která nějak přestála druhou světovou válku pouze s malými šrámy a ty byly dávno opravené. Nevím už, co jsem si o tom myslel, ale nic jsem proti rozhovoru s rabínem nenamítal, protože byl nejspíš jedinou žijící osobou na světě, která by mi snad mohla – říkám mohla – povědět něco o mé

rodině, té bezejmenné hordě neviditelných předků, kteří byli rozprášeni, umírali a následně mizeli z říše poznaného, neboť záznamy o jejich narozeních zničila skoro jistě někdy během poslední stovky let bomba, požár či podpis horlivého byrokrata. Bylo mi jasné, že návštěva u rabína bude patrně bezvýsledná, vedlejší produkt falešné nostalgie, která byla hlavním důvodem mé cesty, ale když už jsem tam jednou byl, na jeden jediný den, s tím, že by mě nenapadlo sem ještě někdy zajet, nemůže uškodit se na pár věcí přeptat a dočkat se možná nějakých odpovědí.

Žádné odpovědi nebyly. Voustatý ortodoxní rabín nás přijal ve své kanceláři a kromě toho, co už jsem věděl – že jméno Auster bylo běžné židovské jméno ve Stanislavi, ale nikde jinde –, se jen krátce zmínil o ženě jménem Austerová, která se tři roky skrývala před Němci v nějaké díře, a když po třech letech vylezla, byla z ní do smrti potrhlá, ztřeštěná osoba. Jinak pro mě nic neměl. Byl to horečně rozechvělý člověk, který během našeho rozhovoru kouřil tenounké cigarety, jednu za druhou, típal je po pár šlucích a vzápětí vytahoval z igelitového pytlíku na stole další. Nechoval se ani přátelsky, ani nepřátelsky, byl prostě roztěkaný, člověk, který má v hlavě jiné věci, a pokud mohu soudit, zabraný až příliš do vlastních starostí, než aby ho zajímal nějaký návštěvník z Ameriky nebo žena, která setkání zprostředkovala.

Z většiny záznamů vyplývá, že v dnešním Ivano-Frankovsku žije nanejvýš dvě stě až tři sta Židů. Ne-ní jasné, kolik z nich je praktikujících věřících a těch, kteří chodí na bohoslužby, ale z toho, čeho jsem byl svědkem hodinu před setkáním s rabínem, se zdálo, že je to pouze malá část zbylého počtu. Moje návštěva připadla čirou náhodou na roš ha-šana, jeden z nejposvátnějších dnů liturgického kalendáře, a ve svatyni nebylo víc než patnáct lidí, aby si poslechli šofar ohlašující příchod nového roku, třináct mužů a dvě ženy. Na rozdíl od svých souvěrců v západní Evropě nebo v Americe při podobných příležitostech na sobě muži neměli tmavé obleky s kravatou, nýbrž nylonové větrovky a na hlavě červenožluté baseballové čepice.

Vyšli jsme ven a procházeli se další hodinu, hodinu a půl, možná déle po městě. Ta dobrá žena mi na čtyři hodiny sjednala ještě jedno setkání s jistým básníkem z Ivano-Frankovska, který se patrně celé roky zabýval studiem dějin města, ale zatím byl ještě čas prohlédnout si další místa, která jsme předtím neviděli, a tak jsme pokračovali v obchůzce a poznali velkou část města. Slunce už pálilo a najednou jsme se v tom krásném zářijovém dni ocitli před kostelem Vzkříšení Páně, barokní katedrálou z 18. století, považovanou za nejhezčí stavbu habsburské éry, kdy se Ivano-Frankovsk jmenoval Stanislau.

Když jsme vstoupili, očekával jsem, že tak jak tomu je u jiných skvostných chrámů a katedrál

v západoevropských městech a velkoměstech, bude kostel skoro prázdný, že v něm budou leda tak náhodní turisté s fotoaparáty. Mýlil jsem se. Tohle koneckonců nebyla západní Evropa, byla to nejzápadnější výspa bývalého Sovětského svazu, město ležící na území Haliče, nejvýchodnějším okraji bývalého rakousko-uherského mocnářství, a kostel, který nebyl ani římskokatolický, ani ruský pravoslavný, nýbrž řeckokatolický, byl téměř plný, žádní turisté ani znalci barokní architektury, ale místní lidé, kteří se přišli pomodlit nebo zamyslet, rozjímat nebo rozmlouvat s Bohem Všemohoucím v obrovském kamenném prostoru zaplaveném zářijovým světlem procházejícím vitrážovými okny.

Muselo tu být sto, možná dvě stě lidí, a co mě překvapilo nejvíc v tom velkém zamlklém shromáždění, bylo množství mladých lidí, dobrá polovina návštěvníků, muži i ženy mezi dvaceti a třiceti, kteří seděli v lavicích se sklopenou hlavou nebo klečeli se sepjatýma rukama a hlavou obrácenou vzhůru, s očima upřenýma do světla procházejícího mozaikovými okny. Běžné víkendové odpoledne, ničím se nelišící od jiných dnů, snad jen že se udělalo krásně, a v tom lesklém odpoledni byl kostel Vzkříšení zaplněn mladými lidmi, kteří nebyli v práci ani neseděli na zahrádkách venkovních hospod, nýbrž klečeli na kamenné podlaze se sepjatýma rukama, hlavy zdvižené v modlitbě. Předtím rabín, připalující si jednu

cigaretu od druhé, červenožluté baseballové čepice, a tady tohle.

Po tomhle i tom předchozím zážitku mi přišlo naprosto logické, že básník je buddhista. Ne že by to byl nějaký konvertita ve stylu New Age, který si přečetl pár knížek o zenu. Naopak. Byl to letitý vyznavač, který se zrovna vrátil ze čtyřměsíčního pobytu v nepálském klášteře, muž beroucí to vážně. Navíc básník a také badatel v oboru dějin města, kde se narodil můj dědeček. Byl to urostlý, mohutný chlap se silnými rukama a příjemným chováním, s jasným pohledem, přemýšlivý člověk oblečený po evropsku. Svou oddanost buddhismu zmínil jen okrajově, což jsem kvitoval s uspokojením, a i proto jsem mu důvěřoval a cítil jsem, že asi mluví pravdu. Je tomu teprve dva a půl roku, co jsme spolu mluvili, ale zvláštní na tom je, že i po tak krátké době a přestože si to setkání připomínám skoro denně, si nedokážu vzpomenout na jedinou věc, kterou mi o městě vyprávěl, dokud nepromluvil o vlčích. Jakmile začal vyprávět tuhle historku, všechno ostatní se vytratilo.

Seděli jsme na terase před hospodou a přehlíželi největší náměstí, středobod města Stanislav – Stanislav – Ivano-Frankovsk, širokou prostoru zalitou sluncem, bez aut a se spoustou lidí přecházejících sem a tam všemi směry, žádný z nich nevydal zvuk, pokud si pamatuji, nic než dav tichých lidí procházejících se přede mnou, zatímco jsem poslouchal příběh,

který mi vyprávěl básník. Potvrdil mi, co už jsem věděl o osudu židovské poloviny obyvatel v letech 1941 až 1943, ale když město obsadila sovětská armáda v červenci 1944, řekl, pouhých šest týdnů po vylodění Spojenců v Normandii, nejenže už město vyklidili Němci, ale opustila ho i druhá půlka obyvatel. Rozutekli se do všech směrů, na východ, na západ, na jih a na sever, takže Sověti dobyli prázdné město, říší nicoty. Obyvatelstvo rozfoukal vítr do všech stran a místo lidí ovládli město vlci, stovky, možná tisíce vlků.

Příšerné, pomyslel jsem si, tak příšerné, že v tom tkvěla hrůza těch nejhroznějších snů, a zčistajasna mi z vlastních snů vyvstala báseň Georga Trakla *Na východě*, kterou jsem četl prvně před padesáti lety a potom znovu a znovu, až jsem ji uměl nazpaměť a stala se mou součástí, báseň z první světové války z roku 1914, již napsal o haličském městu Gródek nacházejícím se nedaleko od Stanislau a která končí strofou:

*Trnitá divočina lemuje město.
Z krvavých schodů odhání měsíc
vyděšené ženy.
Diví vlci prorazili branou.*

Zeptal jsem se básníka, jak to ví. Řekl mi, že to slyšel mnohokrát od otce, že jeho otcovi bylo v roce 1944 něco přes dvacet a že byl po příchodu Sovětů do